

Маріупольський
університет

ПРОГРАМА

**іспиту з методології наукових
досліджень**

**для осіб, які користуються спеціальними
умовами участі у конкурсному відборі на
навчання для здобуття ступеня доктора
філософії**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ПРОГРАМА ІСПИТУ З МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДЛЯ ОСІБ,
ЯКІ КОРИСТУЮТЬСЯ СПЕЦІАЛЬНИМИ УМОВАМИ УЧАСТІ У
КОНКУРСНОМУ ВІДБОРІ НА НАВЧАННЯ ДЛЯ ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ
ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ**

Затверджено:
на засіданні Вченої ради МДУ,
протокол № 11 від 17.04.2026 р.

Програма іспиту з методології наукових досліджень для осіб, які користуються спеціальними умовами участі у конкурсному відборі на навчання для здобуття ступеня доктора філософії. К. : МДУ, 2026.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ПРОГРАМА ІСПИТУ.....	5
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ.....	9
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	10

ВСТУП

Формою іспиту з методології наукових досліджень для осіб, які користуються спеціальними умовами участі у конкурсному відборі на навчання для здобуття ступеня доктора філософії, є фаховий екзамен у письмовій формі із використанням інформаційно-комунікаційних технологій Zoom, Viber, WhatsApp, Telegram, Google Meet тощо та навчального порталу Moodle МДУ протягом 2 астрономічних годин.

Загальні вимоги до вступників передбачають наявність ступеня магістра або освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста та підстав, що дозволяють користуватися спеціальними умовами участі у конкурсному відборі на навчання для здобуття ступеня доктора філософії.

Вступний іспит передбачає виконання закритих тестових завдань множинного типу з однією правильною відповіддю. Загальна кількість завдань становить 100, кожне з яких оцінюється у два бали. За результатами вступного випробування виставляється позитивна оцінка за шкалою 100 – 200 або ухвалюється рішення про негативну оцінку («незадовільно»).

Тестові завдання складені відповідно до Програми єдиного вступного випробування з методології наукових досліджень, затвердженого наказом МОН України № 1361 від 15 жовтня 2025 року, і включають наступні компоненти:

Розділ 1. Наука та наукові дослідження в сучасному світі.

Розділ 2. Загальне уявлення про методологію наукового дослідження.

Розділ 3. Система організації наукової діяльності.

Розділ 4. Представлення наукових досліджень.

ПРОГРАМА ІСПИТУ

РОЗДІЛ 1. НАУКА ТА НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Феномен науки

Наука як складова культури (соціокультурний феномен). Відмінності науки від інших складових культури. Наука та філософія, наука та релігія, наука та мистецтво. Наука як основний засіб отримання нового об'єктивного знання. Наука як система знань (теорії, закони, гіпотези, поняття, наукові методи). Наука як дослідницька (пізнавальна) діяльність. Види наукової діяльності (згідно із Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність»). Наука як соціальний інститут.

Характерні ознаки та функції науки. Критерії науковості, які відрізняють науку від інших форм знання: об'єктивність та предметність; системність; є можливість перевірки; раціональність; доказовість; обґрунтованість і достовірність результатів; орієнтація на передбачення; наявність понятійно-категоріального апарату та власної методології. Основні функції науки: пізнавальна, евристична, практична (виробнича), світоглядна, соціальна, культурно-виховна, освітня. Сучасні підходи до класифікації наук: за цілями дослідження (фундаментальні, прикладні, розробки), за предметом (природничі, технічні, суспільні, гуманітарні).

Наука, ненаука і псевдонаука, проблема демаркації. Наука, ненаука, псевдонаука, протонаука. Наука та доказовість, несуперечливість емпірично встановленим фактам, відтворюваність результатів. Науковий скептицизм.

Структурні елементи науки, їхня характеристика. Поняття об'єкта і суб'єкта науки, їх взаємозв'язок та взаємозалежність. Науковий факт, поняття, термін, категорія, ідея, проблема, гіпотеза, концепція, теорія, закон, закономірність, науковий принцип.

Організація наукової діяльності в Україні

Закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про вищу освіту». Основні питання наукової діяльності, що регулюються законами України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про вищу освіту». Третій рівень вищої освіти – кваліфікації, ступені, основні вимоги до компетентностей і результатів навчання.

Розуміння наукового дослідження

Поняття «наукове дослідження». Історичний, прагматичний, теоретичний, соціальний контекст поняття «наукове дослідження». Зв'язок поняття «наукове дослідження» з іншими поняттями: знання, інформація, розвідка, пошук, відкриття, винахід, прогрес тощо. Значення та функції наукових досліджень у сучасному суспільстві. Наукове дослідження та інші види отримання інформації або розв'язання проблем: практичний і теоретичний досвід, інстинктивні дії, навчання, дії навмання тощо. Фундаментальні та прикладні наукові дослідження як основні форми наукової діяльності.

Наукове дослідження як процес. Визначення проблеми дослідження. Підготовка, виконання дослідження. Оприлюднення, обговорення й уточнення результатів як стадій (етапів) науково-дослідного процесу.

Класифікації наукових досліджень. Класифікація за сферою використання результатів (за цільовим призначенням). Класифікація за методами дослідження. Класифікація за джерелом фінансування. Класифікація за зв'язком з суспільним виробництвом. Класифікація за тривалістю дослідження. Класифікація за стадіями дослідження. Класифікація за кількістю науковців, які працюють над дослідженням (одиночне, групове). Класифікація за кількістю задіяних наукових галузей (одна,

комплексне або big science).

Відкрита наука

Поняття відкритої науки (UNESCO). Визначення поняття «відкрита наука». Наукова комунікація.

Складові відкритої науки. Відкриті наукові знання. Відкрита наукова інфраструктура. Відкрита участь соціальних суб'єктів. Відкритий діалог з іншими системами знань.

Цінності та принципи відкритої науки. Цінності відкритої науки. Принципи відкритої науки.

Переваги і ризики відкритої науки. Переваги відкритої науки. Ризики відкритої науки.

РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНЕ УЯВЛЕННЯ ПРО МЕТОДОЛОГІЮ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Загальна характеристика методології

Широке та вузьке розуміння методології. Поняття методології науки. Методологія науки в широкому й вузькому значеннях. Головна мета методології науки. Методологічна основа наукового дослідження. Методологія як загальна система і галузь теоретичних знань та уявлень. Методологія як система найбільш загальних принципів пізнання. Методологія як вчення про правила мислення. Методологія як вчення про науковий метод. Описова, нормативна, критична, прогностична функції методології науки. Роль методології науки в забезпеченні об'єктивності та надійності наукових досліджень. Міждисциплінарність у сучасній методології. Структура методології за змістом (принципи, парадигми, цінності, теорії, поняття, методи, прийоми).

Поняття методу і методики: спільне та відмінне. Поняття методу. Визначення методу як способу досягнення певної мети, вирішення конкретного завдання. Класифікація методів за типом знання, рівнем пізнання, методологією дослідження, способом організації наукового дослідження. Характеристика методів (емпіричні, теоретичні, загальнонаукові, конкретно-наукові). Ознаки наукового методу: об'єктивність, надійність, валідність, детермінованість, результативність, адекватність. Поняття методики. Визначення методики як сукупності конкретних прийомів і процедур застосування певного методу.

Структура методики: мета, завдання, об'єкт, предмет, методи, інструменти, процедури, критерії оцінювання результатів). Вимоги до методики: адаптивність, відтворюваність результатів, ефективність. Спільне та відмінне між методом і методикою.

Структура змістовної методології. Філософська методологія як рівень методології науки. Загальнонаукова методологія. Загальнонаукові підходи, загальнонаукові принципи, загальнонаукові поняття. Конкретно-наукова методологія.

Основні методологічні принципи наукових досліджень. Основні методологічні принципи наукових досліджень (об'єктивність, всебічність, сутнісний аналіз, єдність історичного і логічного, доказовість, альтернативність, системність).

Характеристика деяких методологічних підходів. Системний підхід як загальнонауковий підхід (сутність, основні вимоги до використання). Поняття системи і структури. Системний аналіз. Характеристика аксіологічного підходу в контексті цінностей наукового знання, наукової діяльності, цінностей вченого.

Наукове пізнання як основа наукових досліджень

Наукове пізнання та його ознаки. Наукове пізнання як відносно самостійна, цілеспрямована пізнавальна діяльність. Компоненти наукового пізнання: мета (цілі)

пізнання; пізнавальна діяльність суб'єктів; об'єкти пізнання; предмет пізнання; методи та засоби пізнання; логічні форми та мовні засоби пізнання; результати пізнання.

Принципи наукового пізнання: принцип об'єктивності; принцип пояснення множини досліджуваних явищ за допомогою небагатьох загальних уявлень; принцип достатньої повноти обґрунтування; принцип системності; принцип єдності аналізу й синтезу; принцип єдності історичного й логічного; принцип сходження від абстрактного до конкретного.

Рівні наукового пізнання (теоретичний, емпіричний). Емпіричний рівень як рівень наукового пізнання. Дослідницькі операції: спостереження за об'єктами; фіксація фактів; проведення експериментів; встановлення емпіричних співвідношень і зв'язків між окремими явищами.

Специфіка емпіричного знання. Пізнання об'єкта з боку зовнішніх зв'язків; обмеженість сфери застосування отриманого знання.

Поняття наукового факту. Факти дійсності і факти науки. Науковий факт як знання про подію або явище, достовірність яких доведена; знання, отримане під час спостережень і експериментів. Роль фактів у науковому пізнанні: створення емпіричної бази для висунення гіпотез і побудови теорій; вирішальне значення в підтвердженні гіпотез (теорій) або їх спростуванні.

Теоретичний рівень пізнання дійсності. Проблеми і наукові припущення (гіпотези), що базуються на фактах, а також засновані на них закони, принципи і теорії.

Специфіка теоретичного знання. Створення систем знань, теорій, у яких розкриваються загальні зв'язки, формулюються закони; переважає раціональний момент пізнання; відображаються явища і процеси з боку їхніх універсальних внутрішніх зв'язків і закономірностей; систематизуються досліджувані об'єкти.

Поняття наукової теорії. Теорія як найбільш розвинена форма наукового пізнання. Теорія як сукупність доведених і об'єднаних в єдину систему понять, категорій, законів, принципів, концепцій, що узагальнено відображають певну область дійсності. Наукова теорія як сукупність понять і суджень стосовно деякої предметної сфери, об'єднаних у єдину систему знань за допомогою певних логічних принципів. Функції теорії (синтетична, пояснювальна, методологічна, прогностична, практична).

Методи наукових досліджень

Метод як обґрунтована та ефективна система дій для досягнення певних цілей. Метод як засіб отримання наукового знання, як спосіб організації пізнавальних процедур, як система пізнавальних прийомів. Функції методу. Питання залежності результатів дослідження від методу. Основні функції методу (пізнавальна, експериментально-дослідницька, аналітична, інструментальна). Об'єктивність і суб'єктивність у виборі методів дослідження. Поняття «методологічного негативізму», «методологічного анархізму» та «методологічної ейфорії». Зумовленість результатів дослідження від обраних методів.

Характеристика емпіричних методів наукового пізнання. Спостереження як метод наукового дослідження. Основні вимоги до спостереження, його переваги й недоліки. Метод порівняння. Умови (вимоги до порівняння) і завдання порівняння. Види порівнянь. Метод вимірювання. Вимірювання як визначення числового значення. Основні елементи вимірювання. Поняття похибки вимірювань. Експеримент як метод наукового дослідження. Етапи експерименту.

Характеристика теоретичних методів наукового пізнання. Аксиоматичний метод. Гіпотетико-дедуктивний метод. Гіпотеза і дедукція, виведення висновків. Абстрагування і конкретизація. Метод сходження від абстрактного до конкретного. Основні етапи застосування. Історичний та логічний метод, специфіка його застосування.

РОЗДІЛ 3. СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Елементи наукового дослідження

Поняття актуальності наукового дослідження (потреба у вирішенні конкретної наукової та/або прикладної проблеми). Етапи визначення теми наукового дослідження: огляд літератури, можливості та ресурси дослідника, теоретичне та практичне значення очікуваних результатів. Визначення мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження, розуміння відмінності між цими поняттями. Поняття наукової новизни: відкриття, уточнення та доповнення наявних знань, удосконалення наявних моделей чи технологій тощо.

Пошук й опрацювання наукової інформації. Інформація: сутність, властивості. Поняття інформації та її ролі в науковому дослідженні. Основні властивості наукової інформації: адекватність, релевантність, правильність, точність, актуальність. Основні функції наукової інформації: кумулятивна (накопичення знань), комунікативна (передача знань), культурологічна (збереження культурної спадщини), соціальної пам'яті (фіксація досвіду).

Класифікація джерел інформації. Первинні джерела інформації. Вторинні джерела інформації. **Науковий пошук інформації**

Бібліотечні каталоги (традиційні та електронні). Інформаційно-пошукові системи, ресурси мережі Інтернет (електронні наукові видання, бази даних, репозиторії, архіви).

Штучний інтелект у наукових дослідженнях

Застосування штучного інтелекту (автоматизація пошуку та швидкої обробки великих обсягів інформації, автоматизація рутинних завдань).

Проблеми використання штучного інтелекту (академічна доброчесність, порушення авторських прав, вигадкування даних, непрозорість методик).

Методологічна культура. Академічна доброчесність.

Методологічна культура й етика наукової діяльності. Поняття методологічної культури. Ознаки методологічної культури: методологічність, методологічна рефлексія, методологічна грамотність, методологічна компетентність, культура роботи з інформацією. Основні принципи етики наукової діяльності: об'єктивність та неупередженість; відповідальність за результати досліджень; повага до інтелектуальної власності; уникання конфлікту інтересів. Академічна доброчесність. Принципи академічної доброчесності (чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність, прозорість). Види порушень академічної доброчесності: плагіат, самоплагіат, фальсифікація, фабрикація, списування, обман, хабарництво. Відповідальність за порушення академічної доброчесності.

РОЗДІЛ 4. ПРЕДСТАВЛЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Публікації як спосіб представлення наукових досліджень

Поняття наукової публікації. Наукова публікація як структурована презентація наукового дослідження, що містить пояснення сутності певної наукової проблеми, методи й результати її дослідження, науково обґрунтовані висновки.

Функції наукових публікацій: оприлюднення результатів наукової роботи; встановлення пріоритету автора; свідчення про особистий внесок дослідника в розробку наукової проблеми; підтвердження достовірності основних результатів, новизни і наукового рівня дослідження; підтвердження факту апробації та впровадження результатів; фіксації завершення певного стану дослідження або роботи в цілому; забезпечення наукової спільноти первинною науковою інформацією.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання вступного іспиту здійснюється за 200-бальною шкалою (від 0 до 200 балів).

Шкала оцінювання

Діапазон балів	Рівень навчальних досягнень	Характеристика результату	Теоретичні знання	Практичні навички	Когнітивні уміння та компетентності
0–99	Низький рівень	Менше 50% правильних відповідей. Відповідь свідчить про відсутність системних знань	Базові поняття не засвоєні, численні помилки	Нездатність застосувати знання навіть у простих ситуаціях	Відсутність аналітичних умінь, хаотичне мислення
100–129	Середній рівень (мінімальний поріг)	50–64% правильних відповідей. Результат відповідає мінімальним вимогам	Засвоєні лише окремі фрагменти матеріалу, знання фрагментарні	Застосування знань можливе лише у стандартних, простих випадках	Обмежене розпізнавання понять, слабка узагальненість
130–149	Достатній рівень	65–74% правильних відповідей. Відповідь загалом правильна, але неповна	Основні поняття засвоєні, проте є прогалини	Знання застосовуються, але з помилками або неповно	Уміння аналізувати прості ситуації, часткове узагальнення
150–179	Високий рівень	75–89% правильних відповідей. Відповідь повна, аргументована	Теоретичні знання достатні, незначні неточності	Уміння застосовувати знання у більшості практичних ситуацій	Розвинені аналітичні та узагальнюючі уміння, логічність
180–200	Відмінний рівень	90–100% правильних відповідей. Вичерпна відповідь, що демонструє майстерність	Теоретичні знання системні, точні, без помилок	Вільне застосування знань у різних ситуаціях	Високий рівень критичного мислення, здатність до комплексного аналізу

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 1 липня 2014 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>
2. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» № 848-VIII від 26 листопада 2015 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/848-19/page>
3. Закон «Про внесення змін до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" (щодо уточнення деяких положень)». *Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України*. 03 вересня 2020. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/197108.html>
4. ДСТУ 8302:2015: офіційні виправлення у 2017 році. URL: http://kubg.edu.ua/images/stories/podii/2017/06_21_posylannia/dstu_8302.pdf

Література

1. Данильян О, Дзьобань О. *Методологія наукових досліджень : підручник / Харків : Право, 2019. 368 с.* URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/OMND.pdf
2. Дзьобань О. *Методологія, організація та технологія наукових досліджень : навч. посіб. для аспірантів.* Київ ; Одеса : Фенікс, 2025. 284 с. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/metodologiya_2025.pdf
3. Іванець Т. *Методологія наукових досліджень: ключові терміни та поняття : навчальний посібник.* К. : МДУ, 2026. 268 с.
4. Каламбет С., Іванов С., Півняк Ю. *Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / С. Каламбет, Дніпро : Вид-во Маковецький, 2015. 191 с.* URL: <https://pgasa.dp.ua/wp-content/uploads/2017/10/3-1.pdf>
5. Коцан Н., Коцан Р. *Методологія досліджень міжнародних відносин: теорія та практика : навчальний посібник.* Луцьк : «Вежа-Друк», ФОП Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф»ТМ, 2022. 120 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/df1758ec-1a02-401d-8c94-d3105e4dab3a/content>
6. Ладанюк А., Власенко Л., Кишенько В. *Методологія наукових досліджень : навч. пос.* К. : Ліра-К, 2018. 352 с. URL: https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2019/Ladanuk_2018_352.pdf
7. *Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. / С. Важинський, Т. Щербак.* Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03/vajinskii-posibnyk.pdf>
8. *Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / В. Зацерковний, І. Тішаєв, В. Демидов.* Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с. URL: <https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/bitstream/123456789/5855/1/2017.pdf>
9. *Методологія наукових досліджень: навчальний посібник / за ред. В. Горина.* Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2023. 170 с. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/1bcf27ff-03bd-44fa-953a-3ea9bfb22d0f/content>
10. *Методологія наукової діяльності : навчальний посібник : Вид. 2-ге, допов. / За ред. професора Д. Чернілевського.* Вінниця : Вид-во АМСКП, 2010. 484 с. URL: https://biology.univ.kiev.ua/images/stories/Upload/Kafedry/Biofizyky/2014/chernylevskyy_mnd_2010.pdf
11. *Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / І. Добронравова, О. Руденко, Л. Сидоренко та ін. ; за ред. І. С. Добронравової (ч. 1), О. В. Руденко (ч. 2).* К. : ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Methodol.pdf>

12. Самсонов В., Сільвестров А., Тачиніна О. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посіб-ник. К.:НУХТ, 2022. 385 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/2e87cf56-8154-4565-9392-2e34b0f60356/content>